

Co-funded by the
European Union

Sumy National
Agrarian University

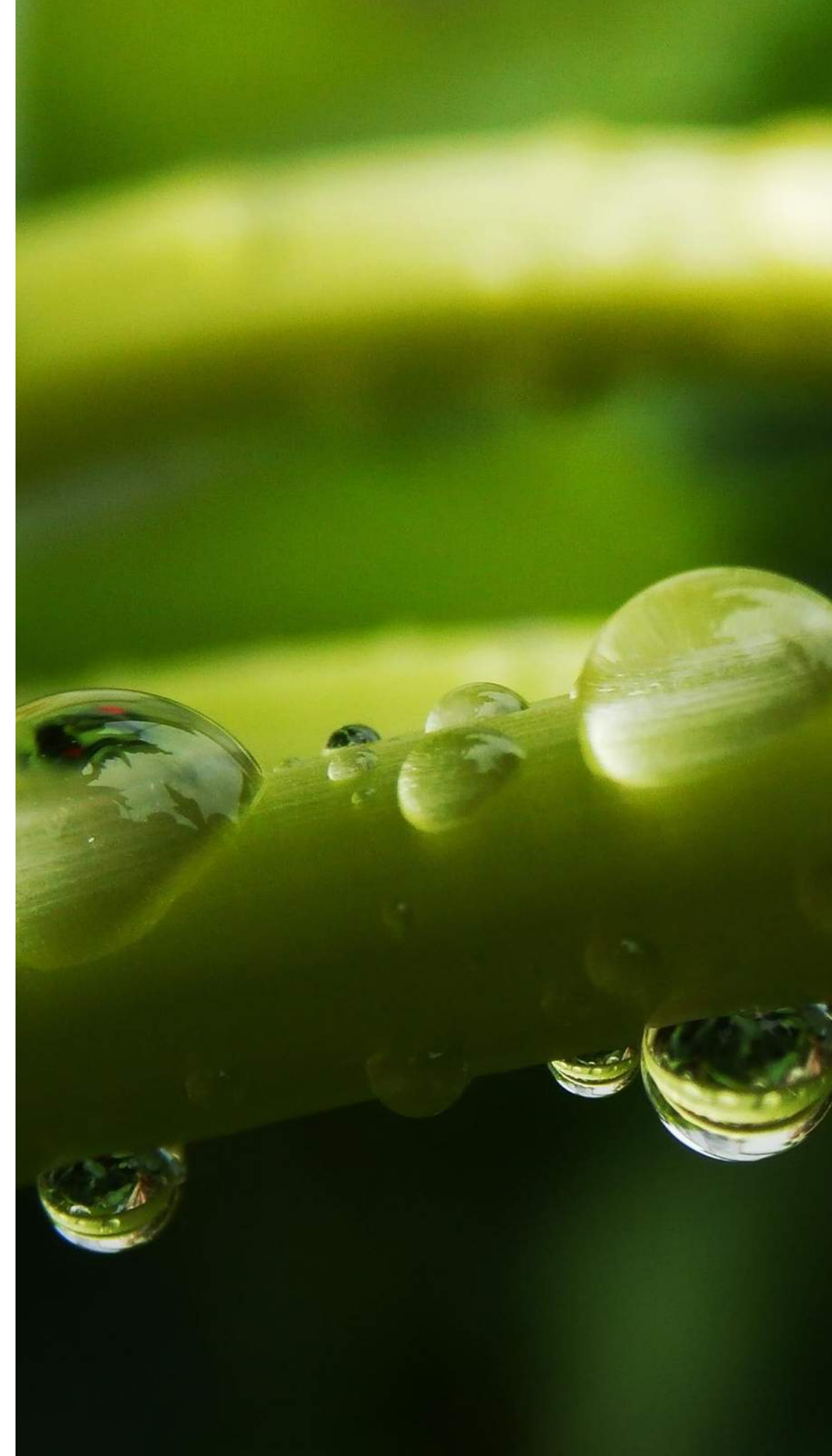
Вимоги ЄС до органічного поля та ґрунту

ОСНОВНІ ПРАВИЛА ВЕДЕННЯ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА

- Основою системи управління органічним рослинництвом є належне управління родючістю ґрунту, підбір видів та сортів, багаторічна сівозміна, вторинне використання матеріалів і відповідні технології обробітку ґрунту, заборона використання генетично модифікованих організмів та їх похідних.
- Використання додаткових добрив, засобів поліпшення ґрунту та захисту рослин можливе лише за умови, якщо вони сумісні з цілями та принципами органічного виробництва.
- Органічне агровиробництво має базуватися, в першу чергу, на відновлюваних ресурсах у межах окремих сільськогосподарських формувань.
- Органічне рослинництво має сприяти збереженню та поліпшенню родючості ґрунту, а також запобігати його ерозії.
- Рослини мають отримувати поживні речовини переважно через екосистеми ґрунту, а не за допомогою розчинних добрив, які вносять у ґрунт.

ВИМОГИ ДО ОРГАНІЧНОГО ПОЛЯ

- Облік полів, їх межі та історія
- Сівозміна
- Заходи щодо запобігання забруднення полів
- Заходи щодо запобігання забрудненню полів

Облік полів, їх межі та історія

Для всіх полів, як органічного, так і неорганічного статусу, повинні бути наявні карти, де чітко вказані номери полів, їх площі, культури, що вирощуються, межі полів.

Для органічних полів має бути в наявності історія полів за три останні роки. На карті необхідно відмітити буферні зони та зробити відповідні відмітки, якщо поблизу знаходяться потенційні джерела забруднення: поля з інтенсивними технологіями вирощування сільгоспкультур, поля з ГМО культурами, промислові та радіаційно небезпечні об'єкти, тощо.

Для максимальної точності рекомендується звіряти схеми полів з аерофотознімками, супутниковими знімками та публічною кадастровою картою України. Межі полів не повинні накладатися одна на одну. Назви полів (фігур) повинні бути обов'язково позначені згідно актуальних даних.

Окрім цього, для ефективного сертифікаційного процесу, органу сертифікації необхідні електронні карти полів у вигляді KML файлу (створені з використання ГІС систем). Дану карту надає Оператор за наявності, замовляє їх створення самостійно в спеціалізованих компаніях або орган сертифікації створить її для Оператора за додаткову плату.

Історія полів

Для кожного поля повинна бути доступна історія за три останні роки.

Такий документ має містити інформацію щодо:

- обробітку,
- посівів/посадки,
- удобрення,
- зрошення,
- обприскування

У випадку додавання нових полів,
інформація повинна доповнюватись

Для земель, які раніше не використовувалися (перелогові землі) повинен бути відповідний документ: довідка про ПОЛЯ

Розуміння персоналом вимог стандартів органічного виробництва, відповідно до яких сертифікується Оператор

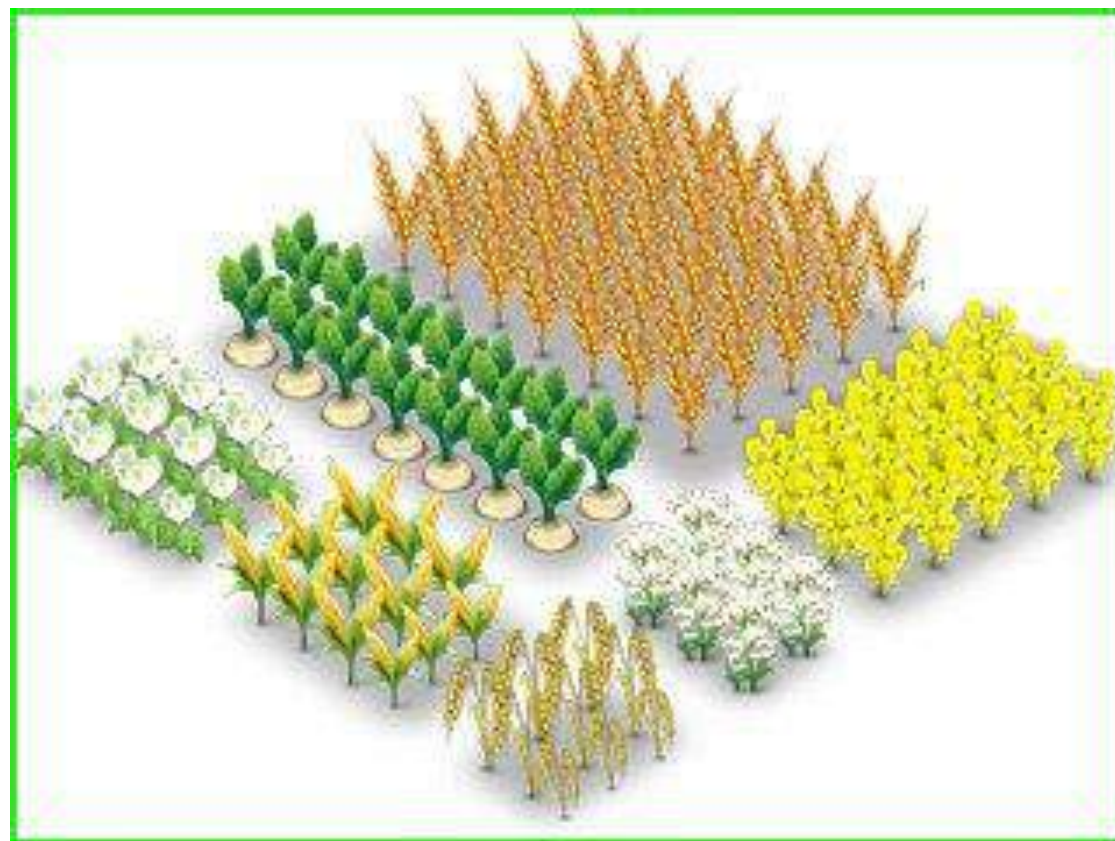
Впровадження вимог стандартів в діяльності Оператора та, як результат - формування налагодженої системи господарювання, що відповідає даним вимогам щодо правил проходження процедури сертифікації, та всіх рекомендацій і зауважень сертифікаційного органу підтвердження невикористання земель та термін невикористання, яка видається третьою стороною (місцевою владою, управлінням сільського господарства).

Сівозміна

Підтримання здоров'я рослин повинне забезпечуватись за рахунок профілактичних заходів, таких як

- вибір відповідних видів та сортів,
- стійких до шкідників і хвороб,
- відповідної сівозміни,
- використання механічних і фізичних методів,
- захист природних ворогів шкідників.

Отже, сівозміна є невід'ємним елементом системи принципів органічного сільського господарства.

Окрім цього, сівозміна також забезпечує підтримку родючості ґрунту, що в свою чергу є виявленням дбайливого ставлення до земельних ресурсів.

Саме тому, необхідно мати план сівозміни для всіх культур, включаючи проміжні культури, де вказується наступна інформація:

- **N°** поля,
- культура/сидерат/пар.

Заходи щодо запобігання забруднення полів

Необхідно запроваджувати превентивні заходи для запобігання забруднення, такі як

виділення буферних зон між неорганічними та органічними полями, розмір яких залежить від вирощуваних культур на полі та навколо полів (середня прийнятна ширина буферної зони між органічними та звичайними полями **6-10-12 м**)

За відсутності необхідного проміжку між можливим джерелом забруднення та органічним полем, буферна зона виділяється в межах органічного поля на один прохід сівалки.

Санітарний обкіс проводять до збирання врожаю.

Продукція з буферних зон повинна обліковуватись та документально простежуватись.

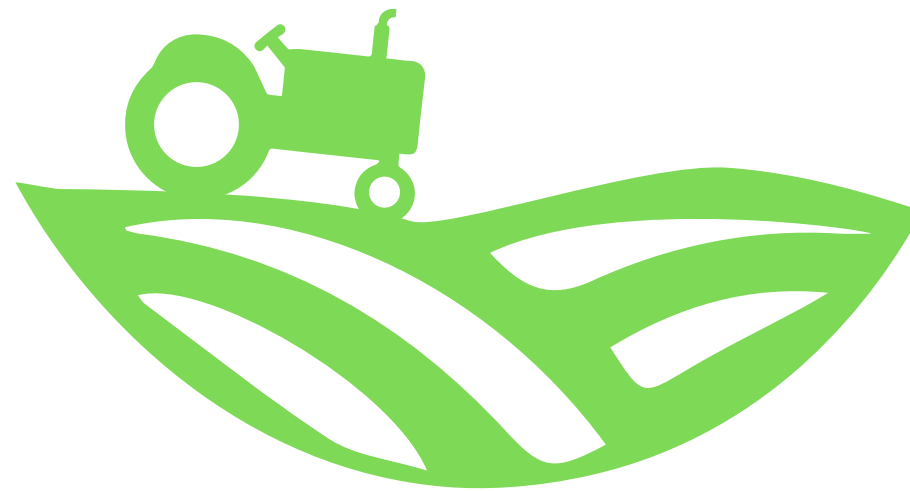

Заходи щодо запобігання забрудненню полів можна розділити на дві групи

1. Створення буферних зон між звичайними та органічними полями:

- ширина буферної зони між органічними та звичайними полями має становити не менше **6–12 м**;
- ширина буферної зони може бути зменшена за наявності кущів чи дерев, що висаджені по межі полів;
- якщо буферної зони недостатньо, може бути визначена буферна зона в межах органічного поля господарства, залишаючи один прохід сівалки незібраним (це обов'язково має бути відображено в документації).

- ## 2. Організація комплексного ґрунтового моніторингу
- Це дослідження процесів міграції забруднювальних речовин у системах
атмосферне повітря – ґрунт, ґрунт – рослина, ґрунт – вода та ґрунт – донні відклади.

Co-funded by the
European Union

Sumy National
Agrarian University

ПРАКТИКИ ОБРОБІТКУ ГРУНТУ

- Підтримання родючості ґрунту
- Протиерозійні заходи

Підтримання родючості ґрунту

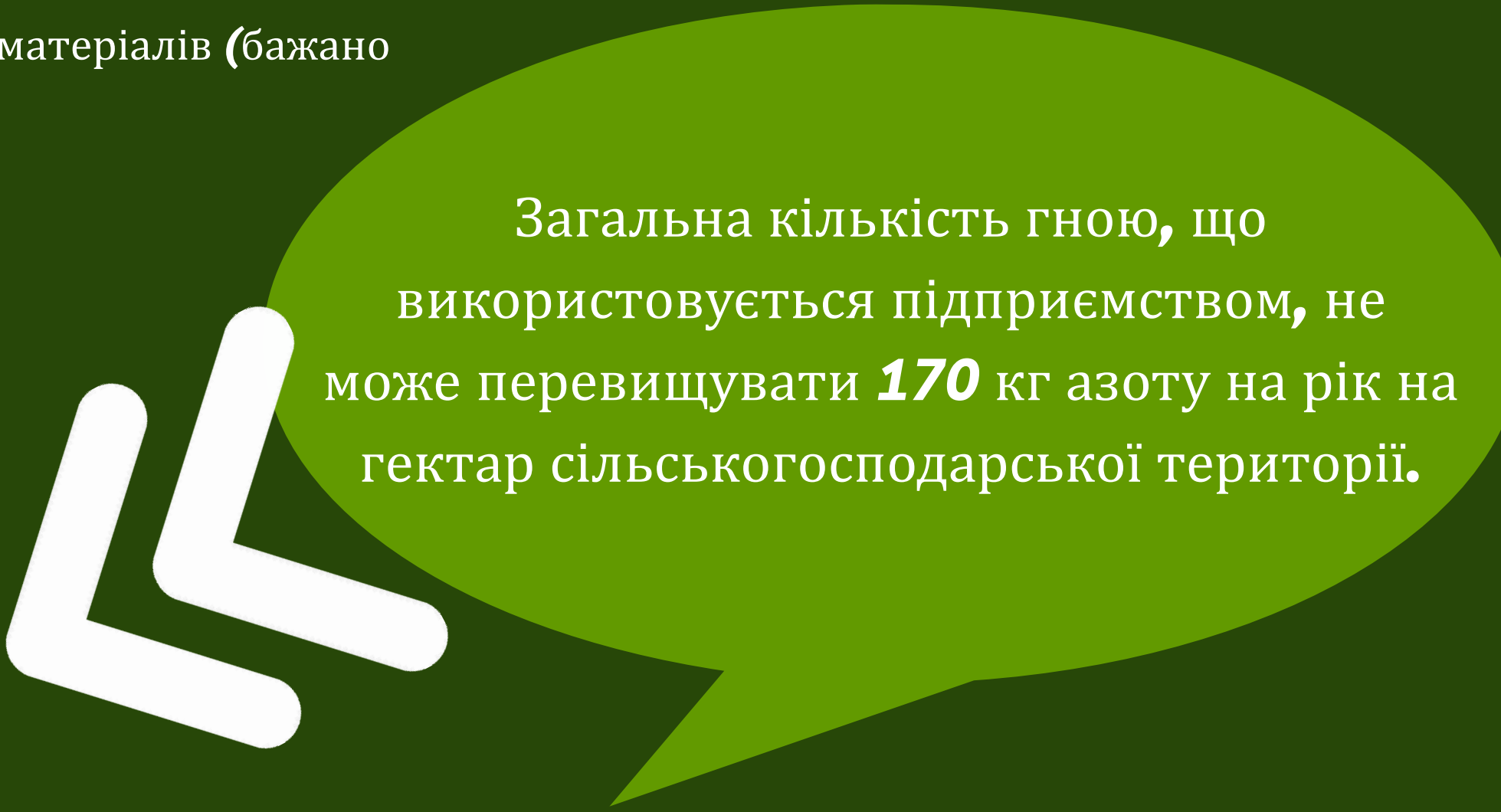
В органічному рослинництві повинні застосовуватись тільки такі практики обробітку ґрунту та вирощування сільськогосподарських культур, які сприяють збереженню і поліпшенню стану ґрунту, води, рослин і тварин та балансу між ними.

Підтримання родючості ґрунту повинно забезпечуватись відповідними заходами:

- збалансованою сівозміною з використанням бобових та сидеральних культур;
- використанням добрив тваринного походження і органічних матеріалів (бажано попередньо компостованих) з органічного виробництва;
- використанням біодинамічних засобів.

Такі обмеження повинні застосовуватися до

- стійлового гною,
- сухого стійлового гною,
- сухого посліду домашньої птиці,
- компостованого гною, зокрема посліду домашньої птиці, компостованого стійлового гною і рідкого гною.

Загальна кількість гною, що використовується підприємством, не може перевищувати **170** кг азоту на рік на гектар сільськогосподарської території.

Протиерозійні заходи

Необхідно проводити боротьбу та попереджувальні заходи проти ерозії та ущільнення ґрунту. Визначити потенційні ризики ерозії та запровадити відповідні антиерозійні заходи:

Водна ерозія:

- на схилах з малопотужним ґрунтом, що легко руйнується, не можна вирощувати просапні культури, не допускається випас худоби на легких, слабо закріплених дерниною ґрунтах
- розміщення борозен і рядів рослин під прямим кутом до поверхневого водостоку;
- розміщення с.-г. культур смугами поперек схилу, залуження ґрунтів на схилах.

Вітрова ерозія:

- розміщення смугами посівів і парів;
- висівання буферних смуг з багаторічних трав;
- снігозатримання, мульчування.

Перехід від звичайного (традиційного) господарювання до органічного

Органічне виробництво передбачає наявність перехідного періоду – це перехід від звичайного (традиційного) господарювання до органічного за певний проміжок часу, під час якого застосовувались норми органічного виробництва.

Перехідний період починається не раніше, ніж оператор повідомить компетентний орган про свою діяльність і підпорядкує її та власне господарство системі контролю.

За певної умови датою початку перехідного періоду може вважатися дата останнього застосування заборонених до використання в органічному виробництві засобів захисту рослин та добрив.

Тривалість перехідного періоду визначається стандартами органічного виробництва та складає:

- однорічні культури – (крім фуражних) – щонайменше протягом **3-х** років до першого збору органічного врожаю;
- на корм для лук і пасовищ чи багаторічних фуражних культур – щонайменше протягом **2-х** років до початку використання як органічні корми;
- перехідний період може бути подовжений, якщо земля була забруднена продуктами, не дозволеними до використання в органічному виробництві.

Скорочення перехідного періоду застосовують до земельних ділянок, на яких не використовували продуктів, не дозволених в органічному виробництві або, якщо ці земельні ділянки були природними або сільськогосподарськими зонами, які не обробляли продуктами, не дозволеними для органічного виробництва

(за умови надання контролюючому органу влади задовільних доказів, які дозволяють упевнитися у виконанні відповідних умов упродовж щонайменше трьох років).

Подовження перехідного періоду може бути, якщо землю забруднювали продуктами, не дозволеними до використання в органічному виробництві, на основі оцінювання ризиків контролюючий орган може прийняти рішення щодо подовження перехідного періоду.

Збалансована багаторічна сівозміна

Необхідно мати план сівозміни (план чергування) для всіх культур, включаючи проміжні, де вказують таку інформацію:

номер поля,

культуру, |сидерат|пар.

Такий план сивозміни має містити розміщення культур принаймні упродовж трьох наступних років.

Схема чергування культур у сівозміні має відповідати нормативам оптимального співвідношення культур у різних природно-сільськогосподарських регіонах, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від **11 лютого 2010 року N° 164.**

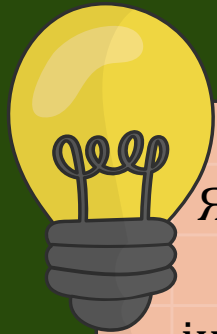
Чергування культур здійснюється таким чином, щоб стан ґрунтів під час вирощування попередньої культури відповідав технологічним вимогам, а також забезпечувалось збільшення органічної частини ґрунту і стимулювання його біологічної активності. Чергування культур має позитивно впливати на родючість ґрунтів, підтримувати бездефіцитний баланс гумусу та поживних речовин, знижувати рівень забур'яненості, запобігати поширенню шкідників і хвороб рослин, а також захищати ґрунт від ерозії та інших деградаційних процесів.

ОСОБЛИВІ ВИМОГИ ДО НАСІННЯ ТА САДИВНОГО МАТЕРІАЛУ

ОСЬО
органічне
насіння

Згідно зі ст. **16** Постанови Кабінету Міністрів України **№ 970** для вирощування рослин і рослинної продукції має використовуватися лише органічне насіння і садивний матеріал.

Якість насіння має підтверджуватись упаковками, накладними, інформацією від постачальників тощо.

Для виробництва органічної продукції необхідно обов'язково використовувати органічне насіння та садивний матеріал. Потрібно докладати всіх зусиль для його отримання.

Якщо на ринку відсутнє органічне насіння/садивний матеріал, дозволено використовувати насіння/садивний матеріал перехідного періоду.

Не дозволяється використовувати протруєння насіння (за виключенням, якщо це врегульовано державними фітосанітарними нормами). Для культур ГМО-ризик (кукурудза, соя, ріпак, картопля, цукровий буряк) обов'язково потрібно мати декларацію про відсутність ГМО.

Для отримання органічного насіння і садивного матеріалу материнська рослина та інші рослини мають бути розмножені відповідно до вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції впродовж щонайменше одного покоління, а для багаторічних культур – протягом щонайменше одного покоління та двох вегетаційних періодів.

Неорганічне насіння/садивний матеріал можна використовувати тільки в тому випадку, якщо органічне насіння/садивний матеріал та насіння/садивний матеріал перехідного періоду недоступні на ринку, і ви отримали дозвіл від органу сертифікації, який контролює відповідного оператора, про можливість його використання.

БОРОТЬБА ЗІ ШКІДНИКАМИ ТА ХВОРОБАМИ

В органічному виробництві дуже важливо вживати такі заходи з попередження та моніторингу хвороб і шкідників:

- використовувати методи обробітку землі та культивуації, які зберігають або поліпшують стабільність і біологічне різноманіття ґрунту, попереджають ущільнення і ерозію ґрунтів;

- застосовувати добрива тваринного походження і органічні матеріали (бажано попередньо компостовані) від органічного виробництва;

- підбирати відповідні сорти, багаторічну сівозміну з застосуванням бобових та інших зелених добрив;

- застосовуватися природних ворогів шкідників;

- застосовувати біодинамічні препарати

У випадку неможливості ефективного захисту рослин від шкіднків і хвороб шляхом вжиття заходів, встановлених Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», а також існування загрози для врожаю дозволяється застосовувати лише засоби захисту рослин та пестициди, внесені до переліку речовин (інгредієнтів, компонентів) за умови погодження з органом сертифікації органічної продукції.

Дозволяється впровадження таких методів:

- 1.** Використовувати продукти, визначені у Стандарті виробництва органічної продукції, обраного виробником (оператори повинні мати документальне підтвердження необхідності застосування таких продуктів).
- 2.** Використовувати продукти, затверджені сертифікаційним органом. Список ЗЗР та добрив, допустимих до використання в органічному виробництві.

Приклад переліку допоміжних продуктів

<https://templates.organicstandard.ua>

Co-funded by the
European Union

Sumy National
Agrarian University

Для боротьби зі шкідниками та хворобами дозволяється збільшувати популяції корисних комах, мікроорганізмів та природних паразитів як важелів біологічного контролю шкідників та хвороб рослин.

Речовини, що використовуються в пастках та/або дозаторах (крім розпилювачів феромонів), не повинні потрапляти у навколишнє природне середовище та контактувати з іншими такими речовинами і сільськогосподарськими культурами, що вирощуються.

Сучасні тенденції прискореного розвитку світового органічного землеробства виступають стратегічним вектором для вітчизняних агропромислових товаровиробників у напрямках зростання вирощування екологічно чистої сільськогосподарської продукції. Інтеграційні процеси України у міжнародне співтовариство значно посилюють необхідність виробництва таких видів продукції у контексті формування виваженої економічної та екологічної державної політики, а також функціонування аграрного сектору економіки на засадах сталого розвитку.

Co-funded by the
European Union

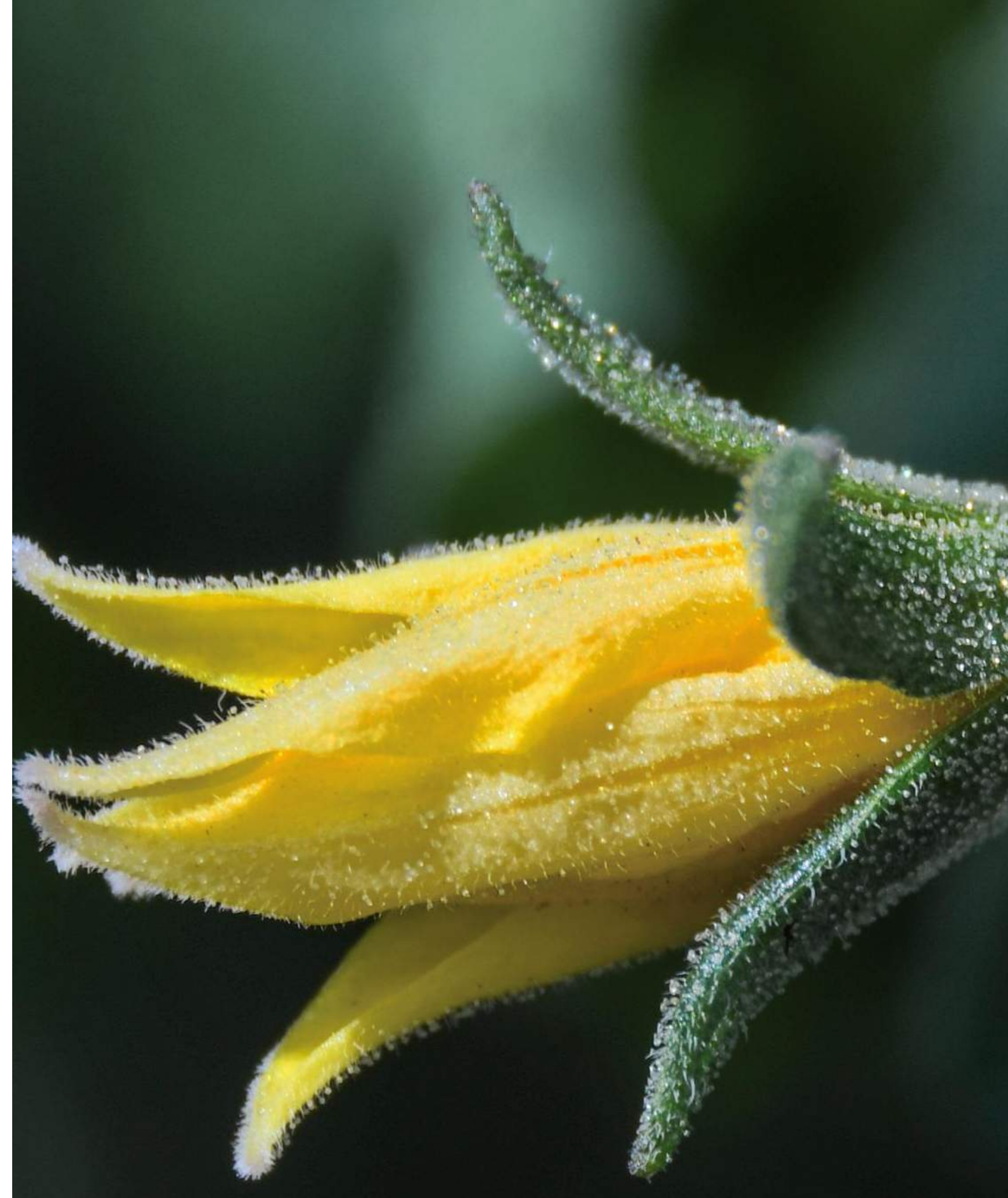
Sumy National
Agrarian University

ШЛЯХИ ПЕРЕХОДУ ДО ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

кожним роком Україна все більше наближається до розвинених країн за обсягами виробництва та споживання органічної продукції. Наявність сільськогосподарських угідь, придатних для ведення екологічного господарювання, родючих чорноземів та міцних традицій аграрного виробництва створюють сприятливі умови для розвитку органічного сектору в країні. Крім того, вигідне географічне розташування, низькі ціни на оренду землі є сприятливими як для інвестиційної діяльності, так і для експорту органічної продукції до країн-споживачів, а цінова надбавка підвищує у рази прибутки населення сільських територій.

Якщо господарство взяло курс на органічне виробництво, слід продумати не тільки детальний план переходу, але й відповідний бізнес-план цієї діяльності для забезпечення повноцінного успіху.

Розробка бізнес-плану для переходу до органічного виробництва та розробка шляхів створення відповідного бізнес-плану є першим кроком для подання заявки та реєстрацію органічного виробництва.

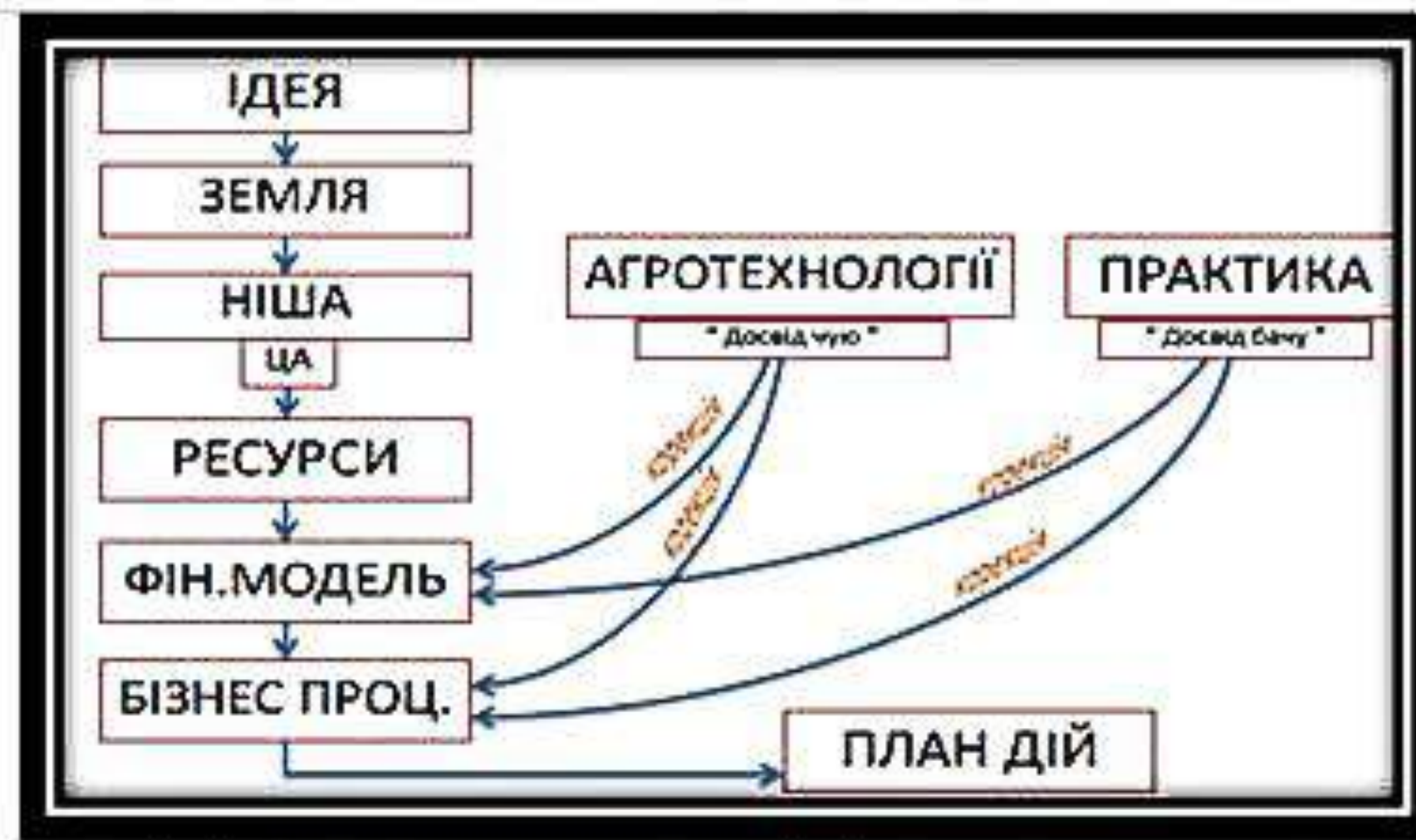
ДЛЯ ЧОГО ЗАЙМАТИСЬ ОРГАНІЧНИМ ВИРОБНИЦТВОМ ?

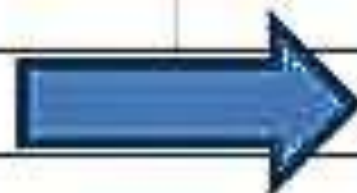
Конкуентоспроможність

Грунт і біорізноманіття

Здоров'я своєї нації

ВІД ІДЕЇ ДО ВТІЛЕННЯ

БІЗНЕС -МОДЕЛЬ

Co-funded by the European Union

Sumy National Agrarian University

Загальні правила, вимоги та принципи ведення органічного виробництва загальновідомі та визначені в міжнародних, національних та приватних стандартах.

Міжнародні стандарти	Національні стандарти	Приватні стандарти
		
		
		

Приклади стандартів виробництва та обігу органічної продукції

Вибір придатного органічного стандарту залежить від кінцевого споживача та ринку органічної продукції. Найпопулярнішим є стандарт Європейського Союзу, який дає можливість продавати органічну продукцію як в країнах Європи, так і в Україні.

Перед початком переходу на органічне виробництво варто домовитися про відвідування інших господарств, які займаються виробництвом органічної продукції. Бажано, щоб господарства були за розмірами та структурою подібні до вашого.

ОСНОВНІ ЕТАПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ДЛЯ ПІДПРИЄМСТВ:

1. Аудит земельної ділянки на придатність до ведення органічного виробництва.
2. Налагодження системи обробітку ґрунту, живлення та захисту рослин без використання інтенсивних методів та хімічних засобів (стабілізаційний період).
3. Ведення діяльності під час перехідного періоду.
4. Сертифікація земельної ділянки.
5. Ведення органічного землеробства.

Оцінювання екологічного стану ґрунтів відбувається на **першому етапі** переходу від традиційного до органічного землеробства. Цей етап співпадає з оцінюванням придатності земель для ведення органічного землеробства.

Якщо землі придатні або обмежено придатні, тобто стан ґрунтів відповідає нормативним показникам екологічної оцінки, придатність ґрунтів для органічного виробництва визначається за ґрунтово-агрохімічними критеріями.

Аудит земельної ділянки передбачає:

- ∅ Проведення агрохімічного аналізу ґрунту
- ∅ Проведення мікробіологічного аналізу ґрунту
- ∅ Проведення токсикологічного аналізу ґрунту
- ∅ Проведення моніторингу ґрунтових шкідників
- ∅ Проведення моніторингу забур'яненості ділянки.
- ∅ Аналіз розміщення земельної ділянки відносно шкідливих виробництв, автомобільних шляхів з інтенсивним рухом та забруднених територій, якості поливної води.

Усі показники, що визначають ґрунтову родючість, поділяють на дві основні групи

Показники, які визначають під час аналізу ґрунту, можна поділити на агрохімічні та токсикологічні:

Показники якості ґрунту

- *Вміст гумусу;*
- *Вміст доступних елементів живлення рослин;*
- *Електропровідність ґрунтового розчину (Ec)3;*
- *Сума ввібраних основ;*
- *Щільність;*
- *Найменша вологоємність;*
- *Електропровідність;*
- *Концентрації солей.*

АГРОХІМІЧНІ

- *Залишки пестицидів та агрохімікатів;*
- *Вміст важких металів (цинк, мідь, ртуть, свинець);*
- *Радіологічне зараження;*
- *Вміст продуктів викиду шкідливих підприємств та автотранспорту*

ТОКСИКОЛОГІЧНІ

Моніторинг зараження ґрунтовими шкідниками. Відбір проб ґрунту проводять по діагоналі, або в шаховому порядку. Розмір ям – 50×50×50 см.

Строк проведення – кінець вересня і до промерзання шару ґрунту.

Площа	Кількість ям	
До 10 га	8	
11–50 га	12	
51–100 га	16	
>100 га	+4 на кожні 100 га	

Зібраний матеріал з кожної проби позначають етикеткою, на якій зазначають номер, дату відбору, назву культури-попередника і номер

поля.

Контейнери із зібраним матеріалом доставляють у лабораторію для визначення видів і стадій розвитку шкідників.

Аналіз поливної води проводиться для визначення мінерального складу, забрудненості органічними та хімічними речовинами для запобігання накопиченню в ґрунті під час використання води для поливу овочів.

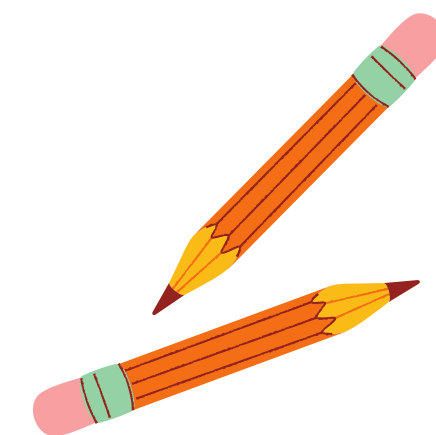
Аналіз забур'яненості проводять для визначення присутності на ділянці карантинних, багаторічних кореневищних бур'янів та необхідності технологічних втручань до відведення ділянки під вирощування органічних рослин.

Другий етап – стабілізаційний період та вжиття низки агротехнічних заходів для можливості застосування перехідного періоду.

Для того, щоб мінімізувати втрати врожаю, був запропонований етап запровадження органічного землекористування – **стабілізаційний період** – період часу, необхідний для вжиття комплексу агрохімічних та меліоративних заходів, спрямованих на ліквідацію негативних наслідків попереднього землекористування та поліпшення або стабілізацію якісного стану ґрунтів з метою зменшення економічних збитків через зниження урожайності культур під час перехідного періоду.

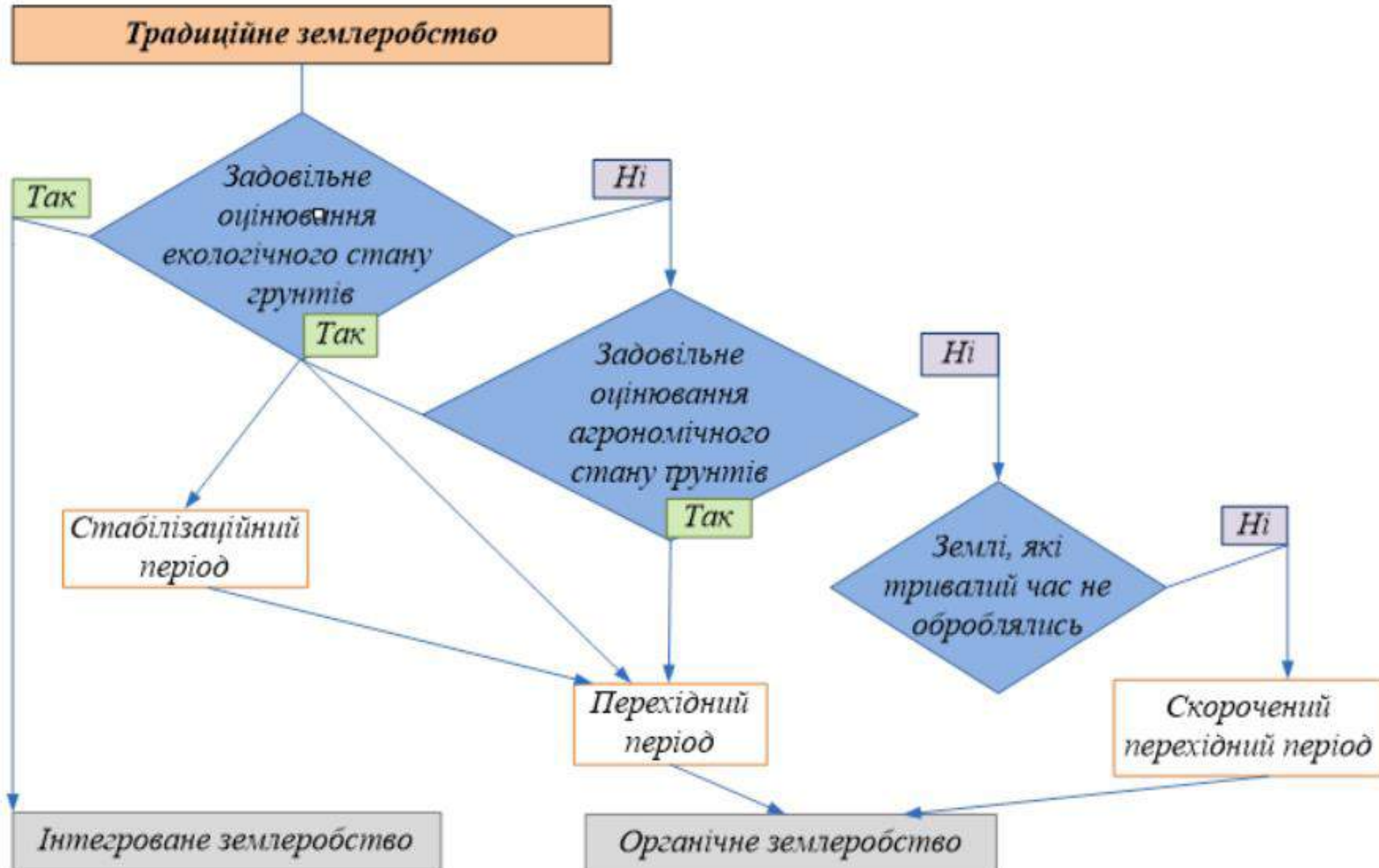

Такий варіант вимагає додаткових витрат часу і коштів, проте це є необхідним для вирощування органічної сільськогосподарської продукції на землях, які постраждали від неконтрольованої безгосподарницької діяльності аграріїв, і дозволить уникнути або принаймні мінімізувати збитки господарства у перехідний період. Було розраховано, що на виконання робіт під час стабілізаційного періоду для підвищення якісного стану ґрунтів **1 га** сільськогосподарських угідь необхідно до **79 тис. грн/га**. Величина таких витрат, як правило, є визначальною у разі прийняття рішення переходу до органічного виробництва.

Якщо ж господарство щороку забезпечувало позитивний або принаймні бездефіцитний баланс поживних речовин, в достатній кількості вносилися органічні та мінеральні добрива, дотримувались сівозміни та всі правила землеробства, то землі, швидше за все, **не потребуватимуть вжиття стабілізаційних заходів**. Варіант переходу господарства до органічного землекористування не потребуватиме проходження другого етапу, тому буде менш фінансово витратним, а третій етап буде обмежений терміном перехідного періоду.

СХЕМА ПЕРЕХОДУ ВІД ТРАДИЦІЙНОГО ДО ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Згідно з Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»,

«перехідний період – це період переходу від виробництва неорганічної продукції до виробництва органічної продукції, під час якого оператор дотримується вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції»

Залежно від показників агрохімічного стану ґрунтів перехідний період може тривати від 2–3 до 5–6 років.

УПРОДОВЖ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ НЕОБХІДНО ДОТРИМУВАТИСЬ ВІДПОВІДНИХ УМОВ:

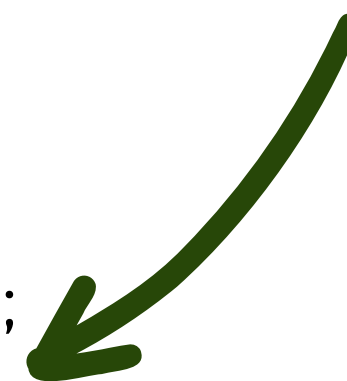
- підвищити надходження органічних решток за рахунок використання нетоварної частини врожаю і сидератів;
- зменшити дози мінеральних добрив, змінити співвідношення в них між азотом, фосфором і калієм на користь азотних добрив;
 - збільшити частку багаторічних трав у структурі посівних площ;
- звільнити поле за допомогою пошарового обробітку ґрунту важкими культиваторами або культиваторами-плоскорізами від коренепаросткових багаторічних бур'янів і пирію;
 - звільняти посівний шар ґрунту шляхом неглибокої культивації від потенційного запасу насіння малорічних бур'янів;
- відновити в ґрунті органічними добривами, зокрема і пожнивними рештками, зниклі асоціації мікроорганізмів, які забезпечують оптимальний поживний режим ґрунту;
 - забезпечити посівами багаторічних бобових трав, сидеральних культур і мінімальним обробітком ґрунту на **4–5** см після них, вертикальну аерацію ґрунту, що поліпшує водний режим та попереджає інтенсивний стік;
- зменшити шкодочинність шкідників і хвороб у ґрунті за допомогою шарування ґрунту (через **18–20** днів), що дає змогу переривати трофічний зв'язок.

Незважаючи на те, що перехід від традиційного землеробства до органічного часто відбувається разом зі скороченням врожайності, прихильники альтернативного землеробства підкреслюють стійкість цієї системи, особливо через збільшення органічної речовини, пов'язаної з якістю ґрунту. На початковому етапі запровадження органічного землеробства здається, що ефективність ведення господарської діяльності знижується, але при цьому органічна речовина накопичується в ґрунті на довгострокову перспективу, тоді й починає діяти прихований механізм підвищення родючості ґрунтів.

Окрім підвищення родючості сільськогосподарських ґрунтів в органічному землеробстві важливим етапом переходу є організація технологічного процесу. Відповідно до стандартів органічного виробництва застосовуються спеціальні вимоги щодо технологій вирощування сільськогосподарських культур відповідно до конкретних умов господарства.

Обов'язковим є застосування екологічно безпечних сівозмін, що спрямовані на поповнення ґрунту азотом за рахунок насичення посівами бобових, фосфором – гречки та вівса; для поліпшення забезпечення вологою вводять чорні пари, боротьбу з бур'янами проводять біологічними методами; заорюють нетоварну частину продукції.

Також необхідно виключити використання мінеральних добрив та пестицидів, замінивши їх офіційно зареєстрованими дозволеними засобами в органічному землеробстві.

Четвертим етапом є безпосередня сертифікація визначеної ділянки для ведення органічного землеробства з наданням права маркувати вирощену продукцію як органічну.

Після проходження перехідного періоду оператор надає документи, в яких відображає усі процеси, що застосовує у виробництві. Одна з особливостей процедури полягає в тому, що всі документи мають надаватися в чітко встановлені терміни.

Серед обов'язкової документації мають бути

1. щорічний план вирощування рослин, сівозміни, список використовуваних сортів, використання в господарстві дозволених добрив та засобів захисту рослин;
2. звіт про походження, тип, склад і використання закупленої підприємством продукції;
3. звіт щодо походження, типу, складу та використання проданих товарів господарства;
4. звіт про реалізацію продукції на місцевому ринку.

Вдалих вибір способу переходу від традиційного аграрного виробництва до органічного є одним із ключових факторів, що визначатиме в подальшому ефективність його ведення. До основних факторів слід також віднести місцеві умови та традиції, реакцію сільськогосподарських культур на методи виробництва органічної продукції, тип виробничих процесів, обраних агротехнологій для дотримання вимог згідно з принципами виробництва органічної продукції, можливості введення стабілізаційного періоду з метою ліквідації негативних наслідків попереднього землекористування, ґрунтово-кліматичну зону, в якій розташоване аграрне підприємство, а також його розміри.

Незважаючи на всі перешкоди та ризики, переорієнтація аграрного виробництва більшості традиційних господарств в органічному напрямі можлива, а зміна свідомості агровиробників вкрай необхідна для майбутніх поколінь.